

AKP již podesáté

Gabriela Krčmařová*

Gabriela.Krcmarova@cesnet.cz

Abstrakt: Prostřednictvím vybraných témat (Internet, WWW, standardy, metadata, komunikační a informační technologie) příspěvek hodnotí devět uplynulých ročníků semináře Automatizace knihovnických procesů. Na závěr se krátce zamyslí nad vztahem knihovníků a odborníků v oblasti informačních technologií.

Klíčová slova: 10. ročník AKP, Automatizace knihovnických procesů

1 Úvod

Základním cílem tohoto krátkého příspěvku je poskytnout všem, kteří se začnou do jeho rádků, možnost ohlédnutí za uplynulými devíti ročníky semináře Automatizace knihovnických procesů.

2 Něco málo číselných údajů

Úvodem jistě neuškodí několik statistických a faktografických údajů, které mají také svou vypovídací hodnotu. První dva ročníky semináře (1987 a 1989) se konaly ještě v době vlády komunismu. Letopočty posledních dvou ročníků již začínaly magickou dvojkou (2001 a 2003), letošní seminář je třetí, který se koná v 21. století. Na seminářích zaznělo celkem 109 příspěvků od 137 autorů, do roku 1993 i slovenských kolegů. Ze všech ročníků byly vydány tištěné sborníky (první v nákladu 99 kusů, následující ročníky 200 kusů). V roce 1991 obsahoval sborník první dva příspěvky zpracované elektronicky, od roku 1993 jsou všechny příspěvky zpracovány v některém z textových editorů. Všechny příspěvky posledních dvou ročníků (2001 a 2003) jsou spolu s prezentacemi vystaveny na webu, tištěné sborníky těchto dvou ročníků vyšly v jednotné úpravě v nákladu 160 kusů. Místem konání semináře je tradičně severočeský region, do roku 1999 hostilo seminář Ústí nad Labem, s úderem 21. století se seminář přesunul do Liberce, kde využívá moderních prostor Krajské vědecké knihovny v Liberci.

3 Automatizace knihovnických procesů

Je nesmírně zajímavé nahlédnout prostřednictvím devíti poměrně útlých knížek do osmnáctileté historie automatizace českého knihovnictví. Název semináře „Automatizace knihovnických procesů“ vznikl v roce 1986 a již před deseti lety byl vnímán jako poněkud archaický. Nicméně přesně vystihoval základní potřebu knihovnictví u nás na konci 80. a začátku 90. let 20. století. Dnes již nikdo nepochybuje o tom, že automatizace knihovnických procesů v České republice opravdu skončila. Proces automatizace od projektu k realizaci lze jednoduše vysledovat prostřednictvím názvů některých příspěvků, které zazněly na prvních čtyřech ročnících AKP:

1987 – Projekt automatizace knihoven ČVUT,

1989 – Koncepční základy automatizace knihovnických procesů ČVUT,

* CESNET, z.s.p.o., Žitkova 4, 160 00 Praha 6-Dejvice

1991 – Automatizovaná vysokoškolská knihovna,

1993 – Knihovny ČVUT v síti.

4 AKP a Internet

Od chvíle, kdy knihovníci pochopili, že síť je nový progresivní nástroj ke zpřístupnění informací a začali tušit, že většina nových problémů, které budou řešit, bude se sítí souviset, bylo možné, kdybychom nectili tradice, změnit název semináře na „Knihovny a počítačové sítě“ nebo „Informace na síti“. Zpočátku existovala obava, že vývoj komunikačních a informačních technologií nepůjde kupředu tak rychle, aby síť dostatočně vizím knihovníků o kvalitním on-line přístupu, o zpřístupnění full-textových dokumentů a multimediálních informací (zvuk, obraz v pohybu).

Ve sborníku z roku 1993 se objevuje poprvé slovo Internet. V souvislosti s projektem CASLIN se ve sborníku můžeme dočíst: „Dnes nedovedeme odhadnout jakým tempem bude narůstat objem komunikace po síti, ani kdy se tato zátěž stane pro CESNET/SANET neúnosnou.“

Sborník z roku 1995 informuje, že v závěru roku 1994 poskytlo Ministerstvo kultury ČR vybraným velkým knihovnám finanční prostředky na provoz Internetu a v té souvislosti se ve sborníku uvádí: „Slyšíme-li dnes kolem sebe slova o „informační dálnici“ je třeba říci, že současný CESNET představuje spíše informační pěšinku. Ale díky za ni, umožní nám připravit se na jezd na dálnici.“

Přenosová kapacita počítačových sítí je v současné době tak vysoká, že žádná technologie, kterou knihovníci ke zpřístupnění informací využívají, ji nedokáže zahltit. Dá se říci, že počítačové sítě zvládnou zpřístupnit větší množství různých typů informací, než je potřeba současné společnosti. Ukázalo se, že problém není v kapacitě sítě, ale v možnosti vyhledat relevantní informace na Internetu. Názvy příspěvků mohou opět dokumentovat vývoj problematiky Internetu a jeho dnes nejužívanější služby WWW (World Wide Web) na seminářích AKP:

1993 – Propojení knihoven s využitím počítačové sítě,

1995 – Informační služby v Internetu,

Filtrační servery a jejich použití v síti,

1997 – Uživatel a jeho knihovník v éře Internetu,

1999 – Principy fungování vyhledávacích strojů,

Knihovny v Síti: náčrt možné budoucnosti,

2001 – WWW jako dynamická knihovna,

2003 – Vyhledávací nástroje v prostředí Internetu – co bude dál?

5 AKP a standardy knihovnické i technické a metadata

Je logické, že o knihovnických standardech se v rámci seminářů, jejichž hlavním tématem byla automatizace knihovnických procesů, diskutovalo hned od počátku. Zmínku o UNIMARCu jako normě zápisu dokumentu najdeme již ve sborníku z roku 1989. Ve sborníku v roce 1991 je „zdůrazněna nutnost definice formátu dat umožňujícího datovou kompatibilitu celé populace automatizovaných knihovních systémů v rámci ČSFR. Ideální řešení – přímé převzetí mezinárodní normy UNIMARC – bylo odsunuto ve prospěch „Výměnného formátu systému CDS/ISIS“.

V roce 1993 byl příspěvek s názvem „Úskalí směnitelnosti“ věnován problematice výměnných formátů. Komplikovanost knihovnických výměnných formátů dokládá jedna z dobře míněných rad pro knihovníky: „Tvrzení, že vytvoření konverzního programu z/do jakéhokoliv výměnného formátu je pro tvůrce systému otázkou několika dní nebo maximálně týdnů, by mělo vést k odmítnutí nabízeného systému. Pro srovnání – na tvorbě konverzního programu z UNIMARCu do USMARCu, které vycházejí ze stejného základu a jsou si podobné, se v Library of Congress podílel tým odborníků a jeho příprava a doladění trvala více než rok. Zadání pro obousměrný konverzní program má 260 stran...“ K podobné problematice se v roce 1995 vrátil příspěvek „Systémy versus standardy“ a v roce 1999 shrnující „Standardy pro katalogizaci po deseti letech (1989 – 1999)“. Posledně jmenovaný příspěvek v závěru zmiňuje formát MARC21, který „bude integrovat pozitivní rysy UNIMARCu – především dostatečnou granularitu – jako formát více či méně vzdálené budoucnosti.“ Roku 2003 se formát MARC21 stal rovnocenným formátem UNIMARCu. Přechod na MARC21 proběhl v rámci seminářů AKP bez povšimnutí, ovšem pro knihovníky, kterým se právě podařilo dostat bezpečně pod kůži UNIMARC, výměna UNIMARCu za MARC21 zcela triviální není. Jako zadostiučinění lze vnímat, že Library of Congress, která zpřístupnila spolu s formátem pro výměnu bibliografických záznamů MARCXML také program pro konverzi MARC21 do MARCXML. Je potěšující, že s příchodem 21. století se ve sbornících AKP objevily příspěvky, které jasně signalizovaly pochopení nutnosti dodržování webových standardů (HTML, XML, PDF) a také snahu o propojení otevřených webových standardů s knihovnicemi:

2001 – XML a knihovny,

Možnosti využití XML v knihovnické praxi,

2003 – Standardy a technologie pro web.

S příchodem Internetu knihovníci znovuobjevili metadata. Pracovali s nimi odnepaměti, ale v digitálním světě získala metadata novou dimenzi.

Ve sbornících AKP najdeme pravidelnou zmínku o jednom z nich – Dublin Core:

1997 – je konstatováno, že Dublin Core vypadá životaschopně

1999 – „Dnes se zdá, že Dublin Core (dále jen DC) má šanci stát se světovým standardem – pokud vůbec ještě s něčím takovým můžeme počítat. Počet stránek jím vybavených a počet vyhledávacích strojů schopných DC interpretovat a vyhodnocovat sice zatím stále nedosahuje „kritické hmotnosti“. Lze se však nadít, že podíl poroste, mimo jiné i proto, že vlády některých zemí vyhlásily DC za povinný prvek stránek publikovaných vládními orgány.“

2001 – příspěvek „Nástroje pro tvorbu metadat Dublin Core“ obsahuje konstatování: „Protože se svět elektronického publikování a metadat stále vyvíjí, lze očekávat, že se v brzké době rozšíří i nabídka vhodných nástrojů pro jejich uchopení.“

2003 – příspěvek „Knihovny v elektronické záplavě“ obsahuje postesk nad tím, že se stále nepodařilo dosáhnout širšího užívání Dublin Core.

Na druhé straně závěr příspěvku „OAI-PMH: Protokol pro metadatovou interoperabilitu“ (2003) vyslovuje naději, že v roce 2005, kdy se bude konat další ročník semináře AKP, bude implementace tohoto jednoduchého protokolu, umožňujícího automatizované získávání (sklizení) metadat, alespoň tak samozřejmou záležitostí jakou se jeví být nasazení protokolu Z39.50 v roce 2003. Protokol OAI-PMH (Open Archives Initiative Protokol for Metadata Harvesting) je postaven na čtyřech základních vlastnostech:

- využití jednoznačných identifikátorů,
- použití společného metadatového standardu (Dublin Core)
- komunikace prostřednictvím protokolu HTTP,

- důsledné využití formátu XML.

Společným jmenovatelem těchto vlastností je jednoduchost jak ve smyslu snadnosti implementace, tak i použití protokolu.

6 Jsou knihovníci „osamělí“?

Příspěvek „Informační technologie v knihovnické praxi“ na semináři AKP v roce 1993 dal podnět k diskusi o tom, jak úzká by měla být spolupráce knihovníků s programátory, síťaři a dalšími „počítačnickými“. Bez jejich pomoci se knihovníci označili za „osamělé“.

Když se řekne: „Je to technický problém,“ obvykle to znamená, že je více či méně snadno řešitelný. Nejsem si jista, že je tomu tak i v prostředí knihoven. Na semináři AKP v roce 1995 bylo například konstatováno, že rutinnímu „spuštění souborného katalogu CASLIN prozatím brání – vedle drobných překážek technických – především nedokončená legislativa“... Zatímco „nedokončená legislativa“ byla vyřešena, drobné technické problémy vedly k opuštění stávajícího knihovního systému a vývoji vlastního softwaru (systém CUBUS).

Dle mého názoru ve výše uvedeném smyslu knihovníci „osamělí“ jsou. Vedle dynamického rozvoje komunikačních a informačních technologií působí rozvoj knihovnictví skutečně staticky a uzavřeně. Knihovníci by měli mít více možností se pravidelně setkávat s odborníky v oblasti komunikačních a informačních technologií, se síťaři a programátory. K nezaplacení (a to naneštěstí doslova) je takový odborník také při výběru knihovního systému nebo při komunikaci s vendorem stávajícího systému.

7 Závěr

Semináře AKP měly vždy ambice být setkáváním knihovníků, kteří by zde diskutovali o vizích, o blízké, ale i té vzdálenější budoucnosti rozvoje knihoven a knihovnictví. Když se Programový výbor AKP 2005 sešel poprvé nad poměrně malým počtem příspěvků, přepadla většinu jeho členů trdomyslnost. Výbor došel k závěru, že knihovníci žádné vize nemají a že desátý ročník bude zároveň poslední. V průběhu následujících dní se situace radikálně obrátila a nakonec bylo při sestavování programu z čeho vybírat. Na AKP 2005 zazní 21 příspěvků, což je nejvíce za celou dobu existence seminářů. Ale přece..., udělejte si soukromou statistiku a označte v programu ty příspěvky, které jsou dle vašeho názoru o vizích, o budoucnosti knihoven a knihovnictví.